

Agnieszka Filipkowska

Mowa śląska w Internecie

Linguarum Silva 3, 151-159

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Agnieszka Filipkowska

Mowa śląska w Internecie

Poruszając zagadnienie sposobu wypowiedzania się mieszkańców na Górnym Śląsku, chciałabym na początku ustosunkować się do terminologii związanej z tym tematem. Powszechne jest nazywanie mówienia Górnoszlązaków gwarą śląską. Są jednak i tacy, którzy dążą do nadania jej rangi języka. Mimo iż oficjalnie język śląski wciąż nie ma sankcji prawnych, częste używanie tego terminu skłania do podjęcia chociażby dyskusji na ten temat. Samo nazewnictwo nie jest jednak głównym przedmiotem zainteresowania w artykule. By nie opowiadać się po żadnej ze stron i niepotrzebnie nie drażnić kwestii, czy to już język, czy wciąż „zaledwie” gwara – w ślad za Jolantą Tambor – posłużę się terminem *mowa Górnoszlązaków*.

Śląska tożsamość etniczna i odrębność językowa Ślązaków to obecnie jeden z głównych tematów debat socjologicznych, politycznych, antropologicznych, ale również tych natury językoznawczej. Po wielu latach wstydu związanego z posługiwaniem się językiem przodków (czyli śląskim), a przez to powolnego jego zamierania, szczególnie w dużych miastach (np. w Katowicach), nastały czasy, w których *ślůnsko godka* funkcjonuje zarówno w niższych grupach społecznych, jak i wśród osób o wysokim statusie ekonomicznym i kulturowym. Szczególnie wśród rdzennych autochtonów z wyższym wykształceniem zjawisko swobodnego przejścia z polszczyzny ogólnej na mowę górnośląską i odwrotnie zyskuje aprobatę i uznanie. Ośmielę się zatem stwierdzić, że od kilku lat występuje ciągle narastające zjawisko rewitalizacji mowy etnikum śląskiego. Według Tomasza Wicherkiewicza „rewitalizacja języka ma zwykle na celu dwa najważniejsze zadania:

- nauczenie języka tych, którzy go nie znają – służą temu celowi wszelkiego rodzaju kampanie edukacyjne, a zatem działania z zakresu planowania akwizycji języka, [...]

- nakłonienie zarówno uczących się, jak i znających język do posługiwania się nim (mówienia) w coraz szerszym zakresie sytuacji i dziedzin życia”¹.

W dobie Internetu duża część tych zadań realizowana jest właśnie w świecie wirtualnym. Przede wszystkim młodzi ludzie korzystają z tego medium jako z jedyne go źródła informacji, ale też posługują się nim jak narzędziem pracy lub uznają je za sposób spędzania wolnego czasu. Czy możliwe jest zatem, by Górnoszlązak znalazł w Internecie odpowiedź na pytania: *Kim jestem?*; *Czy utożsamiam się z moim rejonem?*. Odpowiedź na to pytanie jest twierdząca. Nie sposób wymienić w tym artykule wszystkich stron i portali tworzonych *pů naszymu*. Spróbuję zatem najważniejsze z nich rozpatrzeć w dwóch kategoriach: popularnonaukowej i humorystycznej.

Każdy język, gwara czy mowa – bez względu na nomenklaturę – ma wspólny mianownik. Są nim pojedyncze słowa składające się z poszczególnych liter. Wprawdzie do dzisiaj nie istnieje ujednoczona kodyfikacja mowy mieszkańców Górnego Śląska, jednakże nawet na stronach angielskojęzycznych można natknąć się na śląski alfabet² (nie jest on jednak doskonały z punktu widzenia polskiego językoznawstwa), a nawet na lekcje poprzedzone opisem:

Now, when you know exactly how to read in Silesian, you are ready to learn the basics. Each time you meet someone, it's necessary to greet him/her! And when you do that in Silesian instead of Polish, people love you! So, let's start with the basic dialogs – in the first one two good friends are meeting. In the second one – a man greets an elderly lady. Note: Read both dialogs and then the vocabulary. There's also the translation, which is available when you click the title of the dialog, but try not to use it³.

¹ *Ginące języki, etniczność, tożsamość i polityka*. <http://pl.languagesindanger.eu/book-of-knowledge/endangered-languages-ethnicity-identity-and-politics/> (dostęp: 20.11.2014).

² <http://www.omniglot.com/writing/silesian.php> (dostęp: 20.11.2014).

³ http://en.wikibooks.org/wiki/Silesian/Lesson_2 (dostęp: 20.11.2014). Tłumaczenie własne: „Teraz, gdy znasz już dokładnie zasady czytania po śląsku, czas na naukę podstaw. Każdą spotkaną osobę trzeba koniecznie pozdrowić! Jeżeli zrobisz to po śląsku zamiast po polsku, ludzie cię pokochają! Zacznijmy więc od podstawowych dialogów – w pierwszym spotyka się dwóch dobrych znajomych, w drugim mężczyzna wita starszą panią. Uwaga: przeczytaj obydwa dialogi, a następnie słownictwo. Po kliknięciu w tytuł dialogu dostępne jest tłumaczenie, lecz postaraj się go nie używać”.

Alfabet śląski

A a	B b	C c	Ć ć	Č č	D d	E e	F f	G g	H h	I i
[a]	[b]	[ts]	[tɕ]	[tʃ]	[d]	[ɛ]	[f]	[g]	[x]	[i]
J j	K k	L l	M m	N n	Ń ń	O o	P p	R r	Ř ř	S s
[j]	[k]	[l]	[m]	[n]	[ɲ]	[ɔ]	[p]	[r]	[z]	[s]
Ś ś	Š š	T t	U u	Ů ů	W w	Y y	Z z	Ž ž	Ž ž	
[ɕ]	[ʂ]	[t]	[u/ɥ]	[o]	[v]	[ɨ]	[z]	[ʒ]	[z]	

Źródło: <http://www.omniglot.com/writing/silesian.php> (dostęp: 21.11.2014).

Nawet na obcojęzycznych stronach można znaleźć wiele przykładowych zwrotów z mowy Górnślązaków wraz z ich tłumaczeniem i ćwiczeniami (tabela 1) oraz wiele słowników w wersji on-line, angielsko-śląskich⁴ i polsko-śląskich⁵.

TABELA 1

Silesian alphabet and pronunciation

Word or phrase	IPA pronunciation	Meaning	Notes
Witej	[ˈvitɛj]	Hello	informal
Jak cí še daři?	[jak tɕi ɕɛ ˈdazi]	How are you?	informal, lit. <i>How does it present to you?</i>
Jak	[jak]	how	Can also be used as in <i>Pardon?</i> , <i>What did you say?</i>
Jako tam	[ˈjakɔ tam]	So-so	
Džynki	[ˈdʒɨŋki]	Thanks	informal
Třim še	[ˈtʃim ɕɛ]	Bye	lit. <i>Keep yourself</i>
Pyrsk	[pɨrsk]	Bye	Is exactly the same as <i>Třim še</i>
Dobry džíń	[ˈdɔbrɨ dʒɨŋ]	Good day, hello	
Půńe	[ˈpɔɲɛ]	Mr.	in vocative
Půn	[pɔn]	Mr.	in nominative, m
Půńi	[ˈpɔɲi]	Ms.	both in nominative and vocative, f
Jak še wům daři?	[jak ɕɛ wom ˈdazi]	How are you?	formal, lit. <i>How does it present to you?</i> Can also be used for more than one person

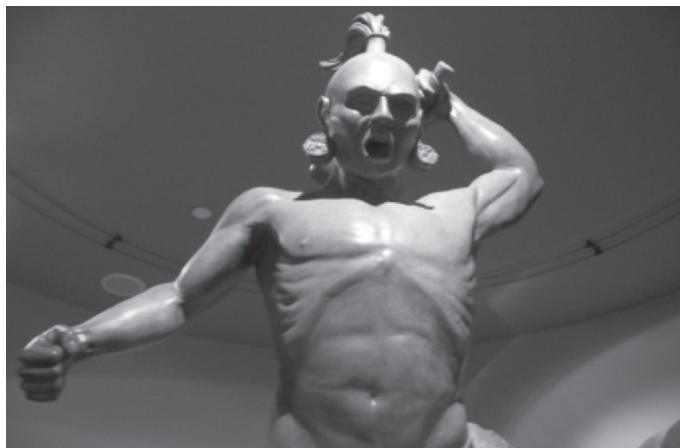
⁴ <http://en.wikibooks.org/wiki/Silesian/Dictionary> (dostęp: 20.11.2014).

⁵ <http://www.slowniki.org.pl/slasko-polski.pdf> (dostęp: 20.11.2014).

Dobře	[ˈdɔbʒɛ]	Well	
Džynkujaja	[dʒɨŋˈkujaja]	Thank you	formal
Do widzyńo	[dɔviˈdʒɨŋɔ]	Goodbye	lit. <i>Until seeing, To the seeing</i>

Źródło: http://en.wikibooks.org/wiki/Silesian/Lesson_2 (dostęp: 21.11.2014).

Najmłodsze pokolenie autochtonów, dla którego Internet stanowi obecnie jedno z głównych źródeł wiedzy, znajdzie w cyberprzestrzeni stronę, na której znajduje się ilustrowany *Elemyntorz S'loonski*. Można tam znaleźć zdjęcia wraz z humorystycznymi podpisami (fot. 1), które wprawdzie pozbawione są zasad fonetycznego zapisu i zawierają błędy, np. *korzdy* zamiast *koźdy*, jednakże spełniają funkcję dydaktyczną dla dzieci.

FOT. 1. Bebok je straszny i korzdy sie go lynko

Źródło: <http://republikaSilesia.com/elemyntorz/2/index.html> (dostęp: 21.11.2014).

Dla dorosłych autochtonów, którzy rozumieją mowę śląską i posługują się nią przynajmniej w stopniu komunikatywnym, dostępne są w Internecie strony, na których mogą poćwiczyć znajomość śląskiej leksyki, wymienić się poglądami na forach tematycznych czy też poszerzać swoją wiedzę historyczną:

HISTORYJO PODUG DATŰW – WitŰmy we eku, kery je o historyje GŰrnegu ŚlŰnska, blank taki, jako uona richtig bŰła we rostomajtych stolecach. Nŷy podowŰmy ji ze naszymi nŰmerami, ino dowŰmy akuratne daty ze uopisym we ślŰnski godce, coby poradźiliście wŷyjsko na zicher spokopić, moće sam tyź polske tuplikowańy.

Můmy nadżyja, iże to tukej uobejzdříće, a bestůż tyż spokopiće, co Ślůnzoki durś byli, sům, a dycki bydům⁶.

Wśród wielu tekstów publikowanych w Internecie, pisanych mniej bądź bardziej poprawną „śląszczyzną”, znaleźć można również te dotyczące jednej z najistotniejszych dla starszych mieszkańców Górnego Śląska wartości, a mianowicie wiary. Religijne teksty pisane gwarą budzą raczej uczucie rozbawienia u odbiorców nie-Ślązaków, o czym świadczy chociażby wypowiedź Jana Miodka:

Można w żartach przetłumaczyć nawet Biblię i powiedzieć: „Archanioł Gabryjel przyfurgoł do frelki Maryjki i Jej pedzioł, co bydzie miała karlusa, kierymu nado imie Jezus...”. Można przy tym rechotać ze śmiechu, jak rechoczą moi koledzy z Warszawy, Wrocławia czy Poznania, kiedy im takie śląskie zdania wygłaszam⁷.

W Internecie można również dotrzeć do religijnych tekstów w wersji gwarowej, które nie pełnią funkcji typowo humorystycznej:

Blank piyrwyj narichtowou Pon Bog niebo i ziymia. Ziymia boua przodki dziko, pusto i ciymno, a pouno bouo na niyj wody wele keryj bou ino Duch od Ponboczka. I Bog pedziou: Niyh bydzie swiatuo! I bouo swiatuo⁸.

Powstają one z potrzeby serca, z przywiązania do tradycji i chęci rewitalizacji mowy etnikum śląskiego.

Internet odgrywa również znaczącą rolę towarzyską, to obecnie przestrzeń, w której może mieć początek wiele znajomości i przyjaźni ludzi o wspólnych zainteresowaniach i poglądach. Powstają liczne fora, grupy dyskusyjne, a nawet stowarzyszenia, w których mowa śląska jest sprawą pierwszorzędną. Za przykład posłuży mi klub Ślůnskie Beranie, który na swej stronie internetowej oprócz zdjęć ze wspólnych spotkań klubowiczów wraz z ich opisem, *poetyckich maszyktów* i przepisów tradycyjnych potraw regionalnych zamieścił słowa własnego hymnu:

*Jedyn chodzi sztyjc na piwo,
Drugi fuzbal w glowie mo,*

⁶ <http://www.gornyslonsk.republika.pl/menu.html> (dostęp: 20.11.2014).

⁷ Wypowiedź dotycząca *Biblii Ślązoka* autorstwa M. Szołtyska w „Dzienniku Zachodnim”. Zob. *Dyskusja o języku śląskim w piśmie jest zenująca*. <http://www.dziennikzachodni.pl/artukul/384010,jan-miodek-dyskusja-o-jezyku-slaskim-w-pismie-jest-zenujaca,id,t.html> (dostęp: 20.11.2014).

⁸ <http://schlesien.nwggw.de/ax7xo.xhtml> (dostęp: 20.11.2014).

*Trzeci sie na filmy dziwo,
Ale nas nie bierze to:*

*Ref.: My mamy Śląsko Skrzinka,
Wirtualny, ślonski swiat!
Manius, Achim i nasza Rodzinka?
niech nom żyjom tysionc lot!*

*W nij Barborka pisze wiersze,
Anton-wicman śmieje sie,
Zbychu nas fotografuje,
Maryś kiwi-listy śle!*

Ref.: My mamy Śląsko Skrzinka,

[...]

*Danka funkcje sam rozdowo,
Francik Wiśła chwoli se,
Krzyski wielki szpecjalisty,
Gorol-dochtor szkolic chce!*

Ref.: My mamy Śląsko Skrzinka,

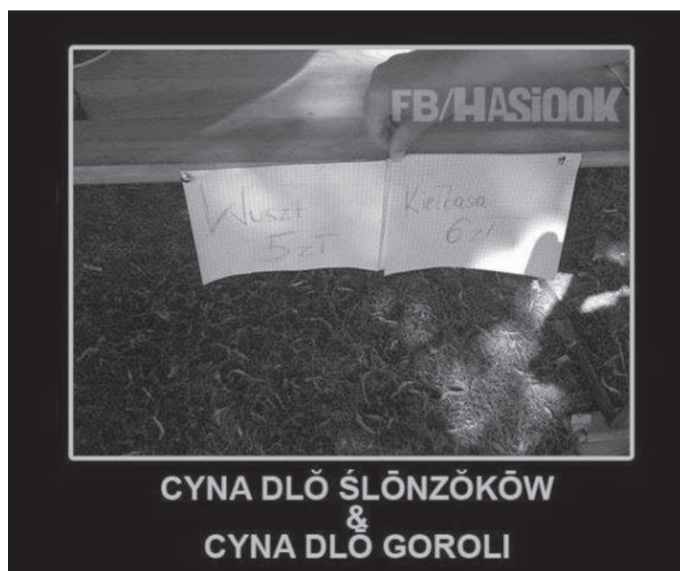
[...]

*I tak jest nas ze szterdziesci, Koždy z nos komputer mo, Takich wyyncyj
sie tu zmieści, Co z beranio radość mo!⁹*

Do owego hymnu znajduje się również odnośnik audio. Możliwe jest posłuchanie tekstów gwarowych zarówno w wersji mówionej, jak i śpiewanej m.in. na stronach <http://www.familok.info/> i <http://www.slonskyradio.eu/>. Warto jednak zaznaczyć, że teksty umieszczone na tych stronach nie są pisane gwarą.

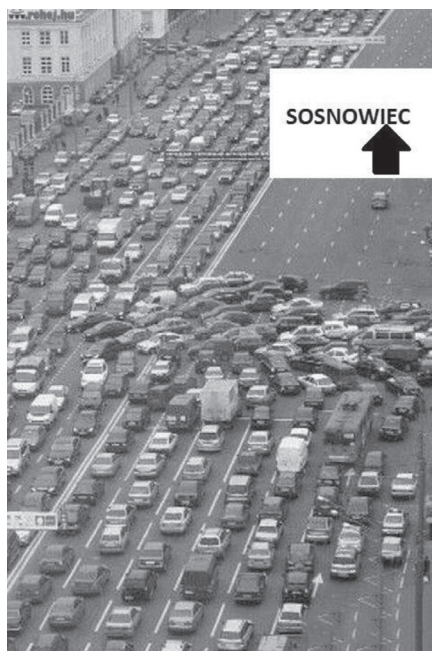
Coraz bardziej na znaczeniu zyskują również memy, czyli zdjęcia, kolaże czy rysunki, które w trafny sposób odzwierciedlają śląskie przyzwyczajenia i nastroje. Niejednokrotnie w sposób humorystyczny lub irytujący sprawiają, że odbiorca na długo zapamiętuje dany obraz (fot. 2).

⁹ Autorka słów i muzyki: Danuta Zaczek. Opracowanie muzyczne: Krzysztof Kaganiec. Wykonanie: Chór Katedralny z Katowic. Realizacja: Stanisław Szydło, Krzysztof Ścieszka – Radio PLUS Katowice. <http://lauba-slonsko.pl/beranie/Klub/index.htm> (dostęp: 20.11.2014).

FOT. 2. Przykład mema z tekstem gwarowym

Źródło: <http://www.dziennikzachodni.pl/artykul/975727,slaskie-memy-zabawne-irytujace-zobacz-nowe-obrazki-memy,4,1,id,t,sm,sg.html#galeria-material> (dostęp: 21.11.2014).

FOT. 3. Przykład mema bez tekstu gwarowego

Źródło: <http://www.twojezaglenie.pl/antysosnowiecka-moda-czy-wysmiewanie-miasta-w-internecie-staje-sie-modne-sondamemy/kwejk/> (dostęp: 21.11.2014).

Memy nie zawsze zawierają teksty gwarowe. Przykładem kolażu, który w zabawny sposób obrazuje stereotypową antypatię rdzennych autochtonów górniczego terenu do mieszkańców Zagłębia Dąbrowskiego, jest fot. 3.

Najnowszą formą funkcjonowania tekstów gwarowych w Internecie jest powstawanie sklepów internetowych. W największym z nich (<http://silesiaprogress.com/>) można kupić nie tylko śląską literaturę, lecz także odzież z zabawnymi nadrukami gwarowymi, naklejki, flagi i artykuły multimedialne. Coraz większy popyt na tego typu artykuły sprawia, że ciągle powstają nowe sklepy on-line, jak na przykład sklep Gryfnie (<http://gryfnie.com/>), oferujące modne produkty z wykorzystaniem tekstów gwarowych. Często są to oferty skierowane do młodych osób (fot. 4).

Podsumowując, mowa Górnoszlązaków to najważniejszy składnik ich tożsamości etnicznej, a zarazem punkt sporny w wielu dyskusjach natury zarówno politycznej, jak i lingwistycznej. Wciąż nie ma kodyfikacji tej mowy, jednak nie stanowi to przeszkody w coraz intensywniejszym jej propagowaniu. Teksty gwarowe coraz częściej funkcjonują w mass mediach, stając się tym samym produktem marketingowym.

FOT. 4. Torba damska z napisem gwarowym

Źródło: <http://gryfnie.com/produkty/tasza-na-maszkety-2013/> (dostęp: 21.11.2014).

Literatura

- BAUMAN Z., 1993: *Ziemia, krew, tożsamość*. „Przegląd Polonijny” nr 4, s. 8.
<http://lauba-slonsko.pl/beranie/Klub/index.htm> (dostęp: 20.11.2014).
<http://en.wikibooks.org/wiki/Silesian/Dictionary> (dostęp: 20.11.2014).
http://en.wikibooks.org/wiki/Silesian/Lesson_2 (dostęp: 20.11.2014).

- <http://pl.languagesindanger.eu/book-of-knowledge/endangered-languages-ethnicity-identity-and-politics/> (dostęp: 20.11.2014).
- <http://schlesien.nwggw.de/ax7xo.xhtml> (dostęp: 20.11.2014).
- <http://www.dziennikzachodni.pl/artykul/384010,jan-miodek-dyskusja-o-jezyku-slaskim-w-pismie-jest-zenujaca,id,t.html> (dostęp: 20.11.2014).
- <http://www.dziennikzachodni.pl/artykul/975727,slaskie-memy-zabawne-irytujace-zobacz-nowe-obrazki-memy,4,1,id,t,sm,sg.html#galeria-material> (dostęp: 20.11.2014).
- <http://www.gornyslonsk.republika.pl/menu.html> (dostęp: 20.11.2014).
- <http://www.omniglot.com/writing/silesian.php> (dostęp: 20.11.2014).
- <http://www.slowniki.org.pl/slasko-polski.pdf> (dostęp: 20.11.2014).
- <http://www.twojezaglenie.pl/antysosowiecka-mode-czy-wysmiewanie-miasta-w-internecie-staje-sie-modne-sondamemy/kwejk/> (dostęp: 21.11.2014).
- JAN PAWEŁ II, 2005: *Pamięć i tożsamość*. Kraków 2005.

Agnieszka Filipkowska

Silesian Speech on the Internet

SUMMARY

In the article, the Silesian speech and its use on the Internet have been discussed. At the beginning, the author presents her standpoint with regard to the terminology itself, in order to proceed to the discussion concerning both revitalisation of speech deriving from the Upper Silesian region and the extent to which it is currently used by its native speakers. In the further part of the article, the author tries to confirm her thesis that, on the Internet, a person from Upper Silesia may find answers to the following questions: *Who am I?* and *Do I identify myself with the region I live in?* The thesis is supported with numerous examples of written texts and mems.

Agnieszka Filipkowska

Schlesische Sprache im Internet

ZUSAMMENFASSUNG

Der vorliegende Beitrag handelt über schlesische Sprache und deren Präsenz im Internet. Zuerst nimmt die Verfasserin ihre Stellung zur Terminologie, um dann zur Diskussion über die Revitalisierung der Sprache der Oberschlesier und über deren gegenwärtigen Gebrauch von Ureinwohnern Oberschlesiens zu übergehen. Sie möchte ihre These bestätigen, dass ein Oberschlesier die Antwort auf folgende Fragen: *Wer bin ich?* *Ob ich mich mit meiner Region identifiziere?* im Internet finden kann. Das belegt sie mit zahlreichen Beispielen von geschriebenen Texten und Memos.